

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע תזריע-מצורע תש"ף

להיות עם חופשי בארצו

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

פרשת תזריע פותחת בציווי של ברית המילה ביום השמיני. לכאורה, בברית זו אנו מסמנים את בנינו כעבדים של הקב"ה, אם כך, לכאורה, יצאנו מעבדות לעבדות. לכן, חשוב לברר כיצד נעשים בני חורין? נשתדל לעשות זאת בשבועות הקרובים, בהם נעבור, בע"ה, בבריאות איתנה ומתחזקת, מפסח ליום השואה, ליום הזכרון, ליום העצמאות, ללי"ג בעומר, ליום ירושלים ולחג השבועות – חג מתן תורה.

עברנו את פסח, ביערנו את החמץ - חיזקנו את הענווה, אכלנו את המצה - התחזקנו בלענות בדברי תורה, דברים הרבה. התחלנו את הספירה לקראת מתן תורה. ננסה להעמיק יותר בהבנת התהליך. חשוב לנו מאוד להבין מה משמעותו של החלום להיות "עם חופשי בארצנו", להיות בני חורין.

הציאה ממצרים משמעותה - הפיכתו של עם של עבדים לעם של בני חורין. חז"ל לימדונו וקבעו: "תא שמע חרות על הלוחות, אין לך בן חורין אלא ההוגה בתורה" (מסכת כלה רבתי פרק ה הלכה ג). הוגה משמעותו מנסה להבין לעומק.

בפסיקתא הרחיבו חז"ל וקבעו: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" גם מי שרק עוסק כבר נחשב לבן חורין, כמו שהסביר המהר"ל בהקדמה לתפארת ישראל: "לכך מברכין ילעוסק בדברי תורה, בין שהוא מכוין ההלכה, או שאינו מכוין ההלכה, רק שיכוין ללמוד האמת, אף על גב שהוא שוגג".

בין לשיטת מסכת כלה ובין לשיטת הפסיקתא, הציאה לחירות איננה מסתיימת עם עזיבת ארץ מצרים, אלא רק בהגעה למעמד הר סיני וקבלת התורה. צריך ביאור והעמקה בדבר הקשר בין החופש והחירות לבין לימוד התורה. לכן, ננסה לברר כיצד העיסוק בתורה הופך אותנו לבני חורין.

עבדות של עבד עברי (ברור שעבד כנעני משועבד הרבה יותר) נמדדת בכמה דרכים: ויתור על הבחירה החופשית בנושא הזמן וניצולו. ויתור על חופש בחירת העיסוק והזכות לנוע על פי בחירה חופשית. ויתור על החופש לבחור שותפה לחיי משפחה (עבד עברי עובד את רבו בין ביום ובין בלילה, קידושין דף טו ע"א) ועוד. כל חייו של העבד מוקדשים להגברת חילו הגשמי והגדלת רכושו של אדונו. אבל אחרי כל זאת, יתכן שהוויתור העיקרי שהעבד נאלץ לעשות הוא על הזכות לחשוב ולקבל החלטות משמעותיות מבחינה רוחנית. העבד נמצא במסגרת שאדונו מכתוב לו ובכך מסיר ממנו את האחריות והצורך לקבל החלטות. (יתכן שהיו אנשים שדווקא ראו יתרון בחיים שכאלה, שהרי מי שמכר עצמו נכשל במהלך חייו בתחום זה. לכן, הפתרון היחיד שאפשר לו להמשיך לדאוג למאכל, משקה ומקום לינה לבני משפחתו, היה העבדות).

ברור שהעבדות במצרים הייתה עוד גרועה יותר, ובעיקרון שללה מכל עבד את הזכות להיחשב כבן אנוש. אם כך, צריך עדיין להבין מדוע החירות לא הגיעה אחרי קריעת ים סוף והמעבר ב"פי החירות" (שמות י"ד ב), למה החירות הושגה רק בהר סיני - במתן תורה?

בקבלת התורה קיבלנו כמה מתנות, כולן הופכות אותנו לבני חורין. קיבלנו את החובה והזכות להתקדש, לקדש את הזמן לקדש את החומר. ההתקדשות הייתה תנאי לקבלת תורה. כך מפורש בכתוב:

"וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ ... וַיֹּאמֶר יְקֹנֶה אֵל מֹשֶׁה לֵּךְ אֵל הָעָם וְקַדְשָׁם הַיּוֹם וּמָחָר וְכַפְסוּ שְׂמֹלֶתָם: וְהָיוּ זָכָיִים לְיוֹם הַשְּׂלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׂלִישִׁי יֵרֵד יְקֹנֶה לְעֵינֵי כָל הָעָם עַל הַר סִינַי: וְהַגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לְאָמַר הַשְּׂמֵרוּ לְכֶם עֲלֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקַצְהוּ כָל הַנֶּגֶע בְּהָר מוֹת יוֹמָת: ... וַיִּקְדַּשׁ אֶת הָעָם וְכַפְסוּ שְׂמֹלֶתָם: וַיֹּאמֶר אֵל הָעָם הָיוּ זָכָיִים לְשִׁלְשַׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ אֵל אִשָּׁה" (שמות י"ט ו-ט).

ההתקדש פירושו להגביל, לסמן גבולות שאין לעבור אותם. צריך להבין איך זה משחרר? איך התקדשות הופך אותנו לבני חורין? לכאורה, ההגבלה הופכת אותנו לעבדים! אין לנו חופש תנועה, אנחנו מוגבלים במקום. אין לנו חופש מבחינת הזמן - אנחנו נכנסים לתהליך מאוד מוגדר מבחינת הזמן, לוח הזמנים מאוד קשוח, לכאורה. גם חיי המשפחה מוגבלים. לכאורה, צריך עיון גדול!

שבוע הבא נמשיך לברר את הדברים ולדון במתנות הנוספות שקיבלנו, בינתיים נציין, בע"ה, את יום הזיכרון לשואה ולגבורה, שאחד מסמליו הוא השלט הנורא בכניסה לאושוויץ "העבודה משחררת".

היום כולנו יודעים, כי זה היה השער לבית העבדים הנורא ביותר בהיסטוריה האנושית, ובהיסטוריה של עם ישראל.

נמשיך, בע"ה, לציון יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונגעו פעולות האיבה, שבמותם ציוו לנו את החיים כבני חורין, במדינה יהודית עצמאית, כפי שנחגוג ביום העצמאות הבעל"ט.

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלב"ע י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ שמואל רוזנהק ז"ל נלב"ע ו' באייר תשע"ג	לע"נ ר' מאיר וגב' שרה ברנפלד ז"ל (שרה - נלב"ע ט"ז בטבת תש"ף)	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ גב' אסתר שמש ע"ה נלב"ע כ' באב תשע"ז	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ גיטה ואברהם קליין ז"ל, (אברהם - נלב"ע בלי"ג בעומר תשע"ט)				
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

פירוק שותפות ליצירת אפליקציה

'ארץ חמדה-גזית' ירושלים / אדר א' תשע"ט / תיק 79043

דיינים: הרב יוסף כרמל, הרב עדיאל אסייג, הרב אבישי קולין

המקרה בקצרה: התובע הוא יזם שקידם פיתוח אפליקציה לשיפור איכות תמונה. התובע הציע לנתבע שעוסק בעריכת מדיה, לעבוד איתו בשותפות. במהלך העבודה הם החליטו לפתח אפליקציה נוספת, כאשר התובע השקיע יותר כסף וזמן מאשר הנתבע. לאחר שהתגלעו ביניהם חילוקי דעות ופערי ציפיות, התובע ביקש לסיים את השותפות. התובע מבקש לאור הפערים בהשקעה פסק דין הצהרתי שהשותפות לא התקימה, או לחילופין פירוק השותפות שלא בהסכמת הנתבע. לעומת זאת, לטענת הנתבע יש בין הצדדים שותפות, והוא לא מסכים באופן עקרוני להפסיק אותה. לטענתו השותפות היא בחלקים שווים כי הידע שהנתבע הביא שווה לעבודה של התובע. כרגע הוא מסכים לפרק את השותפות תמורת מנייה קבועה של 5% באפליקציה.

פסק הדין: בית הדין קבע כי בין הצדדים התקיימה שותפות, וכעת היא תפורק. והשותפים יחליטו האם ברצונם למכור את השותפות לגורם אחר, או שמא הם רוצים שאחד השותפים יקנה את חלקו של חברו. אחר מכן בית הדין יקבע מהו מפתח האחוזים שלפיהם יחולק סכום המכירה.

נימוקים בקצרה:

1. האם התקיימה שותפות בין הצדדים?

לפי ההלכה (שו"ע חו"מ קעו, א) שותפות נוצרת על ידי מעשה קניין, ונחלקו הדעות האם עבודה משותפת בפועל יוצרת שותפות. במקרה זה לא התבצע מעשה קניין, אלא רק עבודה בפועל. אלא שלדעת נתיבות המשפט (שם ס"ק א) המחלוקת היא רק לגבי דברים שיווצרו בעתיד על ידי השותפים, אך לגבי מה שכבר נוצר על ידי השותפים גם ללא מעשה קניין ישנה בעלות משותפת.

לפיכך, קבע בית הדין שנוצרה שותפות בין הצדדים גם ללא מעשה קניין

2. שותפות בנכס שלא בא לעולם

הפוסקים נחלקו בשאלה האם אפשר ליצור שותפות בנכס ש"לא בא לעולם" לדעת הרמב"ם והשו"ע (שם, ג) שותפות כזו אינה קיימת, ואילו לדעת הרמ"א השותפות קיימת לגבי העבר, למרות זאת מכמה טעמים יש להכריע שהשותפות קיימת במקרה הנדון:

א. נתיבות המשפט (שם, ה) הכריע שגם אם השותפות החלה בנוגע לדבר שלא בא לעולם, הרי שלגבי החלקים שבאו כבר לעולם – היא חלה.

ב. החתם סופר (שו"ת חתם סופר, חו"מ, צו) פסק שאם מנהג העולם להכיר בקיום שותפות שכזו, הרי שהיא קיימת, אמנם יתכן שהדבר נובע מעמדתו הכללית (שם, סו, ב) שיש תוקף למנהג להקנות דבר שלא בא לעולם. אולם, קצות החושן (חו"מ רא, א) ועוד אחרונים חולקים עליו, ולשיטתם יתכן שאין תוקף לשותפות על דבר שלא בא לעולם.

ג. האפליקציה נחשבת לדבר שבא לעולם, משום שבתחילת השותפות כבר היתה קיימת אפליקציה, והצדדים השתתפו בה, ושותפות זו בעלת תוקף לגבי פיתוחים עתידיים. כמו קניין שובך שחל גם על היונים שיתיישבו בו (חו"מ ריג, א) ובאופן דומה כתב החוות דעת (יו"ד קעה, א).

מה לגבי האפליקציה השנייה, שלא היתה קיימת בעת יצירת השותפות? בית הדין פסק שכיון שנוצרה שותפות בנוגע לאפליקציה הקיימת, הרי שהיא חלק גם בנוגע לאפליקצייה החדשה (כנסת הגדולה חו"מ קעו, יח, ורעק"א)

3. פירוק שותפות ללא הסכמת אחד הצדדים

ההלכה (שו"ע קעה טו-טז) מבדילה בין שני סוגים של שותפויות

א. שותפות לזמן - שתקפה עד סוף זמנה, ואחד הצדדים לא יכול לפרק אותה לפני תום זמנה.

ב. שותפות שאינה קצובה בזמן וכל אחד מהצדדים יכול לכפות על פירוק השותפות, אלא אם כן המטרה שלשמה הוקמה השותפות טרם התקיימה (נתיבות המשפט שם, ח),

במקרה זה השותפות היתה לצורך פיתוח שותפות באפליקציה, ומטרה זו טרם התקיימה. אלא שכיון שכתב הנתיבות המשפט (שם ה) שתחילת עבודה משותפת יוצרת שותפות רק בנכס שכבר נוצר, ולא בנכס שיהיה מכאן ולהבא, הרי שהתובע יכול לכפות את הנתבע לפרק את השותפות כעת.

4. שינוי מבנה השותפות

בית הדין דוחה את בקשת הנתבע לאשר שינוי מבנה השותפות ולתת לו 5% מרווחי האפליקציה בהמשך, משום שכפי שכתב נתיבות המשפט (שם, לב) אין אפשרות לכפות את אחד השותפים לשנות את שיטת השותפות. לכן נקבע שהאפליקציה תמכר לאחד השותפים או לאדם שלישי והכסף שיתקבל יתחלק על ידי הצדדים כפי שיקבע בית הדין בהמשך.

למעבר לפסק הדין

החסיד שגידל בהמה דקה

במסכת בבא קמא (עט, ב) מובאת ברייתא: "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו...". ומבואר שם, שחכמים אסרו לגדל בהמה דקה בארץ ישראל במקום יישוב, משום שקשה לשמור על הבהמות שלא תרעינה בשדות של אנשים אחרים. והיה ראוי להחמיר שלא לגדל גם בהמה גסה במקום יישוב, אלא שאפשר לייבא בקלות בהמה דקה מחו"ל אך קשה לייבא משם בהמה גסה, ואין גוזרים על הצבור גזירה שאינו יכול לעמוד בה. והוא שם בתלמוד מעשה בחסיד אחד שהיה חולה וזקוק לחלב חם וטרי וגידל בהמה דקה בביתו. מעשה זה מובא גם בתוספתא, וז"ל התוספתא (בבא קמא פ"ח יא-יג):

"... אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין אותה קודם לרגל שלשים יום, קודם למשתה בנו שלשים יום, ולא שתהא יוצא ורועה בשוק אלא שתהא קשורה לכרעי המטה..."

כל האשכולות (אנשי מעלה שהכל נמצא בהם) שעמדו להן לישראל משמת משה עד שעמד יוסה בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים אי אפשר ליתן בהן דופי, משמת יוסה בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ועד שעמד ר' יהודה בן בבא איפשר ליתן בהן דופי. אמרו עליו על ר' יהודה בן בבא שהיו כל מעשיו לשם שמים אלא שגידל בהמה דקה, כך היה פעם אחת חלה נכנס רופא אצלו אמר לו אין לך רפואה אלא חלב רותח (חם כפי שיוצא מהעז), לקח לו עז וקשרה בכרעי המטה והיה יונק ממנה חלב רותח, שהיה גונח (משום שהיה חולה ומשתעל). פעם אחת בקשו חכמים ליכנס אצלו, אמרו היאך נכנס אצלו שליטים עמו בבית (שהעז עשויה לרעות בשדות אנשים אחרים ולגזול אותם), וכשמת דקדקו חכמים במעשיו ולא מצאו בו אלא אותו עוון, אף הוא אמר בשעת מיתתו יודע אני שאין בידי עוון אלא זה בלבד שעברתי על דברי חבירי."

סגנון התוספתא מעורר תמיהה. בתחילה מובא שבגדולי ישראל שהיו אחרי יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים אפשר לתת דופי, עד שעמד רבי יהודה בן בבא שאי אפשר לתת בו דופי. ומייד בסמוך מובא מעשה המטיל דופי ברבי יהודה בן בבא. ונמצא שתחילת התוספתא סותרת את המובא בהמשכה. קושיה זו יש להקשות גם על סוגיית התלמוד במסכת תמורה (טו, א), המביאה את המעשה בחסיד החולה שגידל בהמה דקה לצורכי רפואתו, וחבריו לא רצו להיכנס לביתו משום עוון זה, ולמרות זאת היא מניחה בפשטות שעוון זה אין בו דופי, בלא להסביר מדוע. ובספר עולת שלמה כתב (שם) שלהלכה צדק אותו חסיד, ומשום שלצורך רפואה מותר לחולה לעבור על איסור החכמים ומותר לגדל בהמה דקה, ולכן עוון זה אין בו דופי. אלא שגם לפי תירוצו עדיין קשה, משום שאם כן עיקר חסר מהספר, וסוגיית התלמוד או התוספתא היו צריכים לומר זאת במפורש.

ונראה שקושי זה שמצוי בתוספתא ובסוגיית התלמוד הוא מכוון ומרמז שאין להסביר מעשה זה כפשוטו. ועל כך נאמר: "לְהַבִּין מִשְׁל וּמִלִּיצָה דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידָתָם" (משלי א, ו). וברור היה לתוספתא ולסוגיית התלמוד שבמקום הכרח גדול הותר לגדל בהמה דקה בבית באופן שאינה יוצאת כלל החוצה. שהרי כמבואר בתוספתא שם אין גוזרים על הצבור גזירה שאינו יכול לעמוד בה, ופשוט, שכשם שהתירו לגדל בהמה דקה בבית שלוש יום עד לשחיטתה לצורך משתה בנו, כך הותר לחולה לגדלה בביתו לצורך רפואתו באופן שאינה יוצאת כלל החוצה. וברור היה לתוספתא ולסוגיית התלמוד שנבין שמדובר במעשה בעל משמעות סמלית¹, וכדלקמן.

רבי עקיבא כמקביל לרבי יהודה בן בבא בתור איש אשכולות

התוספתא אומרת שבגדולי ישראל שהיו לאחר יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים אפשר לתת דופי. קביעה זו מנוסחת בזהירות, מצד אחד יש בה צד של הוצאת לעז סתמי על אותם גדולי ישראל, ומצד שני אין בה הוצאת לעז, שכן היא לא קבעה ש"נמצא בהם דופי" אלא היא מנסחת זאת בלשון זהירה "אפשר לתת דופי". כלומר, מדובר ב'אפשרות' בלבד. יש מי שיאמר שבמעשה מסוים או בהנהגה מסוימת שעשו יש דופי, ויש מי שיאמר שנהגו כראוי ואין בכך דופי.

הדברים מתבארים יותר מתוך העיון בירושלמי במסכת סוטה (פ"ט מ"ט), במשנה שם מובא: "משמת יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות". ובירושלמי שם הובאה ברייתא: "ולא עמד אשכול עד שעמד רבי עקיבא". כלומר באותה ברייתא רבי עקיבא הוא זה שמובא בתור 'איש אשכולות' שעמד לאחר כמה דורות והיה ממשיכם של יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן. והוא מקביל לרבי יהודה בן בבא שמובא בתוספתא בתור איש אשכולות שעמד לאחר כמה דורות.

ותמהו בירושלמי ושאלו: "וכל הזוגות לא היו אשכולות?", והיינו שלא מסתבר שכל זוגות החכמים (נשיא הסנהדרין ואב בית הדין) שהיו מאז זמנם של יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן ועד זמנו של רבי עקיבא לא היו אנשי אשכולות, ותירצו: "אלא אילו שימשו פרנסות. ואלו לא שמשו פרנסות". והיינו שיוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן היו 'פרנסים' ואף רבי עקיבא המשיך את דרכם והיה 'פרנס'.

וכוונת הדברים היא שרבי עקיבא היה 'גבאי צדקה של עניים', שהוא הנקרא 'פרנס' בלשון הירושלמי, כמבואר בירושלמי במסכת פאה (פ"ח ה"ו, בתוספת ביאור):

"רבי עקיבא בעין ממניתיה (רצו למנותו) 'פרנס', אמר לו (להם) נמלך גו בייתא (אתייעץ עם אשתי), הלכו בתריה (הלכו אחריו) שמעון קליה דימור (ושמעו קולו שאמר לאשתו) על מנת מתקל על מנת מבוזיא (האם את מוכנה שאכנס לתפקיד זה על מנת שיקללו אותי ועל מנת שיבזו אותי)".

ואכן ידוע שגבאי צדקה הוא תפקיד שכרוך בקבלת קללות ובזיונות משום שהוא כופה את האנשים לתת צדקה (כמבואר בקידושין עו, ב ורש"י שם), וידוע שרבי עקיבא מוזכר בתור נציג העניים ומשום ששימש כגבאי צדקה (קידושין כז, א ורש"י שם).

רבי עקיבא גבאי צדקה לתלמידי חכמים

ונראה פשוט שאין כוונת הירושלמי שהזוגות שהיו לאחר יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן לא דאגו כראוי לעניים ולא דאגו לכך שיאספו כסף עבורם. והרי פעמים שעדיף למנהיגי הצבור להאציל סמכות לאדם מיוחד שיאסוף צדקה כל הזמן ולא רק בעת שהוא מתפנה מהנהגת הצבור. ונראה שכוונת הירושלמי היא שרבי עקיבא היה גבאי צדקה בעל השקפה מיוחדת. וכפי שמתבאר מהמעשה המובא בויקרא רבה (לד, טז, מתורגם ובתוספת באור):

"רבי טרפון נתן לרבי עקיבא שש מאות מטבעות חשובות של כסף ואמר לו: לך קנה לי בהן שדה אחת כדי שאוכל להתפרנס ממנה ולעסוק בתורה. לקח אותן רבי עקיבא וחילק אותן ונתן מהן לסופרים המלמדים מקרא וכן למלמדי המשנה וכן לאלו שעוסקים בתורה. לאחר זמן בא רבי טרפון לרבי עקיבא ושאל אותו: האם קנית לי את אותה השדה שביקשתי ממך? אמר לו רבי עקיבא: כן. אמר לו רבי טרפון: האם אתה יכול להראות לי אותה? אמר לו רבי עקיבא: כן. לקח אותן רבי עקיבא והראה לו את מלמדי המקרא ואת מלמדי המשנה וכן את אלו שעוסקים בתורה. אמר לו רבי טרפון: וכי יש אדם שנותן את כספו בחינם? היכן השטר על השדה שביקשתי לקנות כדי שאתפרנס ממנה ואעסוק בתורה? אמר לו רבי עקיבא: שטר הראיה הוא אצל הדיד מלך ישראל שכתב (תהלים קיב, ט) "פֶּזֶר נָתַן לְאַבְיּוֹנִים צְדָקָתוֹ עֲמְדַת לְעַד קִרְנוֹ תְרוּם בְּכָבוֹד".

מעשה זה מפגיש בין שתי שיטות חולקות. לשיטת רבי טרפון אסור לאדם להתפרנס מכך שהוא עמל בתורה. ומי שהוא עני ומסוגל לעבוד צריך ללכת ולעבוד בזמנו הפנוי יעמול בתורה. ואם חשקה נפשו של אותו עני לעמול כל היום בתורה הוא צריך לעבוד ולצבור כסף ולהתעשר ולהשיג רכוש שיוכל להשכיר אותו ולהתפרנס ממנו ויהיה לו זמן פנוי לעמול בתורה. ובאופן זה נהג רבי טרפון וביקש מרבי עקיבא שימצא לו שדה שיוכל להשכיר אותה ולהתפרנס ממנה ויוכל לעמול בתורה. רבי טרפון מפרש את האמור בפרקי אבות (פ"ב מ"ב): "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון" – כפשוטו; והיינו שאם יעסוק אדם בתורה ולא יעסוק במלאכה סופו שיהיה מאותם 'בטלנים' המוזכרים במשנה במסכת מגילה (פ"א מ"ג), שהם מצויים בבית הכנסת ועוסקים בתורה. ודבר זה גורר לדעתו 'עוון', משום שהוא יאלץ להתפרנס מן הצדקה, ויש בכך צד של 'גזל' שהרי כופים על הצדקה, וגבו מן הצבור כסף בכפייה כדי לפרנס עניים, והרי היה בכוחו לעמול במלאכה ולהתפרנס מיגיע כפיו. ודעת רבי טרפון היתה כדעת הרמב"ם בפרושו למשנה (אבות פ"ד מ"ה-ו), שכתב שזו שטות גמורה שיש חובה לעזור לחכמים ולתלמידיהם ולא לו שעוסקים בתורה ותורתם אומנותם.

אמנם כידוע יש חולקים על דעה זו, ומחלוקת זו ידועה כמחלוקת הרמב"ם והרשב"ץ (וראו גם בבית יוסף יורה דעה סימן רמו אות כא, ובשו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב סימן קטז). ולשיטת רבי עקיבא מותר למי שחשקה נפשו בתורה להתפרנס מעמלו בתורה. וכיוון שרבי עקיבא היה גבאי צדקה, הוא ניצל את ההזדמנות שהתגלגלה לידו כדי לכפות את רבי טרפון לתת צדקה גם לאותם עניים שמתפרנסים מעמלם בתורה. ולדעת רבי עקיבא רבי טרפון יקבל על כך שכר מן השמים ועסקיו של רבי טרפון יתברכו בסופו של דבר גם על צדקה שכזו, ו"קִרְנוֹ תְרוּם בְּכָבוֹד".

'רועי בקר' או 'רועי צאן'

שיטתו המיוחדת של רבי עקיבא מרומזת גם במעשה בבבלי (יבמות טז, א) שבו אחד מן החכמים אמר לרבי עקיבא: "אשריך שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר!", ואילו רבי עקיבא ענה לו: "ואפילו לרועי צאן!". ולכאורה הדברים תמוהים, אותו חכם בא לשבח את ר' עקיבא, אך הוא נמצא מגנה אותו. מה השבח הגדול בכך שר' עקיבא לא הגיע למעלת 'רועי בקר', ומה פשר תשובת רבי עקיבא? אלא שהדברים מרמזים למחלוקת בהשקפת עולם.

ה'בקר' הוא 'בהמה גסה' המשמשת למלאכה, והיא מסמלת אדם המתפרנס מיגיע כפיו, ולדעת אותו חכם השבח של עם ישראל הוא כאשר כל אחד מישראל נהנה מיגיע כפיו או מרכושו העצמי ואינו מתפרנס מאנשים אחרים, ומנהיגי הצבור של עם ישראל ראויים להיקרא באופן סמלי 'רועי בקר'. והוא שיבח את רבי עקיבא שזכה לשם (תהילה) עוד לפני שזכה להיות מנהיג ציבור ('רועה בקר'). ומאידך, לדעת רבי עקיבא השבח של עם ישראל הוא כאשר כולם עמלים בתורה, ואפילו שאינם נהנים מיגיע כפיהם, ובכך הם דומים ל'בהמה דקה' שאינה משמשת למלאכה. ולכן רבי עקיבא מתקן את דברי אותו החכם, ומרמז שמנהיגי הצבור בעם ישראל ראויים להיקרא 'רועי צאן'.

והירושלמי במסכת סוטה מסביר שרבי עקיבא היה גבאי צדקה ('פרנס') שגבה כסף להחזקת תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, ובכך הוא המשיך את דרכם של יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים, שאף הם היו 'פרנסים' מסוג שכזה. ואפשר שכך פירש הירושלמי את האמור בפרקי אבות (פ"א מ"ד-ה): "יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים... יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך...". והיינו שיוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן אינם חולקים זה על זה. ורבי יוסי בן יועזר המליץ שאדם יקצה מביתו מקום שבו יוכלו תלמידי חכמים להתוועד וללמוד תורה, וזו היתה גם כוונת יוסי בן יוחנן איש ירושלים שאמר "יהיו עניים בני ביתך", שאין הכוונה שישוהו העניים בלא מעש בתוך ביתו של אדם, אלא שעניים תלמידי חכמים יתוועדו וילמדו תורה בתוך ביתו. ולפי זה הזוגות שקמו בראש הסנהדרין לאחר יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן חלקו על השקפת עולמם זו, והזוגות החדשים היו סבורים כשיטת רבי טרפון, שאסור להתפרנס מעמל התורה, עד שקם רבי עקיבא והיה 'איש אשכולות' כמו יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, וגבה צדקה לצורך החזקת תלמידי חכמים.

ר' יהודה בן בבא ה"חסידי" מקביל לרבי עקיבא

אחר שהעמקנו בכוונת הירושלמי שרבי עקיבא שהיה 'פרנס' לעניים היה ממשיך דרכם של יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים, נוכל להבין מדוע בתוספתא מוזכר רבי יהודה בן בבא בתור ממשיך דרכם.

ר' יהודה בן בבא ה"חסידי" מהווה את הדמות הניגודית לאיש-העמל, והיה מן המתירים לקבל תמיכה לשם שמים. הוא חש כאמור בשיר השירים (ב, ה) "סִמְכוּנִי בְּאֵשֵׁי שֹׁת רְפָדוֹנִי בְּתַפְחוּתִים כִּי חוֹלַת אֶבְיָה אֲנִי". הוא היה חולה באהבת של התורה ורצה לעסוק בה במשך כל זמנו, ורפואתו היתה שיחזור לימי הינקות שבהם העולל יונק ומתפרנס מאחרים. והבהמה הדקה

שגידל הייתה הוא עצמו. רבי יהודה בן בבא מקביל בהשקפתו לרבי עקיבא, ולכן הוא מוזכר בתור ממשיד דרכם של הזוגות הראשונים.

אלא שחבריו סברו שאסור לקבל תמיכה עבור לימוד תורה. ומכיוון שמדובר במשל שמתייחס לאדם ולא לבהמה ממש, מובן מדוע חבריו קוראים "ליסטים" לברייה שגדלה בביתו. השם "ליסטים" מתאים לאדם שעיסוקו בגזל ולא לבהמה, אך כוונתם היתה לר' יהודה בן בבא. הם ראו בו מי שנוטל ממון שלא בצדק, שאפשר לדמותו לליסטים (גזלן). ואנו מוצאים הד לסברם בדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (ג, י): "...ועוד צו ואמרנו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות".

אמנם מכיוון שיש הסוברים שאדרבא מצווה ליטול תמיכה בכדי להיות פנוי לעסק התורה, מובן מדוע קיימת התייחסות כפולה וסותרת לעונו של רבי יהודה בן בבא, ומובן מדוע מובא בתחילת התוספתא שר' יהודה בן בבא הוא איש אשכולות שאין בו דופי. והתוספתא וכן סוגיית התלמוד במסכת תמורה הניחו שנבין מתוך היחס הכפול למעשהו, שהבהמה הדקה שרבי יהודה בן בבא גידל היא משל לרבי יהודה בן בבא עצמו שקיבל תמיכה כדי שיוכל לעסוק בתורה, ולכן לא נמצא בו באמת דופי. וראו עוד בהערת השוליים².

¹ ואמנם היו מן המפרשים שביארו מעשה זה כפשוטו, וראו בשטמ"ק בבא קמא (פ, א) בשם גאון ובשם המאירי.
² הבנה זו שהמעשה בחסיד שהיה חולה ולכן גידל בהמה דקה כדי שיינק ממנה חלב - הוא מעשה סמלי, מסייעת להבנת המעשה ברבי חנינא בן דוסא שגידל עיזים שלא היו שלו, ומשמע שהן היו מהלכות מחוץ לביתו בלא שמירה. ומדובר גם שם במעשה סמלי המרמז שרבי חנינא בן דוסא עצמו לא קיבל תמיכה כלכלית לצורך לימוד תורה, אך הוא הקל לתלמידיו שנמצאו בתחילת דרכם בעמל התורה לקבל תמיכה כלכלית כדי שיוכלו לעמול בתורה, וכפי שהתבאר במאמר "העיזים שהביאו דובים בקרניה".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>			

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטח ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון חוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Sweden, Malmo

מלמו, שוודיה
שבט, תנש"א

עולים מבריה"מ – נאמנותם על יהדותם

שאלה

"יהודים" מבריה"מ שבאו לגור בשבדיה, איך אפשר לוודא שהם באמת יהודים ביחס לקבלת עליות בבית הכנסת ולמנות אותם במניין?

תשובה

כלל אמרו בפוסקים "מי שבא לפנינו ואמר ישראל אני – נאמן, ואין צריך להביא ראיה על כך"¹. מס' טעמים נאמרו בדין זה, ומהם:

א. "רוב הבאים לפנינו בתורת יהדות – ישראלים הם"². דהיינו, רוב הבאים לפנינו ואומרים שהם יהודים – הם באמת כאלה.

ויש שביארו טעם זה מכח חזקה. שכיוון שבא לפנינו ואומר שהוא יהודי – מסתמא נאמן, ויהודי הוא. שמי שהוא גוי – לא יאמר על עצמו שהוא יהודי³.

ב. "מילתא דעבידא לאגלויי"⁴ שכל דבר שעשוי להיגלות בעתיד, יש בו תורת נאמנות. ודבר זה עשוי להתגלות על ידי שכניו, מכריו וכד'.

ועל כן במקרה שלנו – כל זמן שלא יצא ערעור על יהדותו, וכל עוד שלא מדובר במעשים המצריכים עדות אחרים על יהדותו, ומעיד על עצמו שהוא יהודי, ומפיק אמון בלב כל רואיו שאכן הוא כך אע"פ שלא יודע עברית, או לא נוהג מנהגי יהדות באופן מלא⁵ ומגיע לבית הכנסת, אפשר לצרפו למניין ולהעלותו לתורה וכד'⁶.

¹ הר"ן, פסחים דף ג', ע"ב. רמב"ן ורשב"א, ד"ה מי שבא, תוס' יבמות דף מ"ז ע"א ד"ה במוחזק. וכן הובא באוצר הפוסקים, אבן העזר, סי' ב' סע' ג'.

² יבמות דף מ"ז, תוס' הנ"ל. ועיין יש"ש. ויעוי' עוד בשו"ע יו"ד, סי' רס"ח, בש"ך ס"ק כ"א.

³ כן כתבו הטעם באגרות משה אבן העזר, חלק א', סי' ח'. ובפסקי דין רבניים חלק ט', עמ' 358, אות ח'. ואף במקום כגון כאן, שיש לומר שכיון שהוא יהודי ע"מ שיוכל לצאת ביתר קלות מבריה"מ, ויוכל להיעזר במשרדי ההגירה שמטפלים ביהודים, מ"מ כשהגיע כבר לחו"ל – אין לו סיבה להתקרב אל הקהילה, ולבוא לבית הכנסת, אא"כ הוא יהודי, ואין לחשוד שהוא גוי שממשיך לשקר.

⁴ ריטב"א, ביבמות שם. ובנימוקי יוסף ט"ז ע"א בדפ"ר.

⁵ יעוי' חזון איש הלכות יבום, סי' קי"ז, סק"ח.

⁶ הערת מרן הגר"ש ישראלי: חקירה נוספת לא תזיק.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

נתנאל אילן בן שיינא ציפורה
ויקי ויקטוריה בת דייזי
רבקה רינה בת גרונה נתנה

ניר רפאל בן רחל ברכה
יהודית שרה בת רחל
אסתר בת רחל
מאירה בת אסתר

נתנאל בן שרה זהבה
אסתר מיכל בת גיטל
יפה בת רחל יענטע

בתוך שאר חולי עם ישראל